

Олександр Серединський (Миколаїв, Україна)

СПІВРОБІТНИКИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ - УЧАСНИКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

22 червня 1941 р. розпочалася війна між Третім Рейхом та Радянським Союзом. Перед працівниками Миколаївського обласного державного архіву (з 1980 р. - Державний архів Миколаївської області) постало завдання: врятувати документальні матеріали, своєчасно їх вивезти в тил країни. З перших же тижнів війни в архіві була розпочата робота з відбору і підготовки документальних матеріалів до евакуації. Найцінніші з них були вивезені до м. Уральськ. Більша ж частина документів залишилася в архіві у м. Миколаїв. Працівники облдержархіву О.С.Теплицька та І.Н.Васильєва виїхали до Уральськ, де продовжували роботу¹. Миколаївський обласний партійний архів був евакуйований у серпні 1941 р. до м. Сталінград, у серпні 1942 р. - до м. Уральськ, де знаходився до липня 1944 р.² З перших днів війни мільйони представників народу України, незважаючи на тоталітарну систему радянської влади, пішли добровільно або по мобілізації на фронт захищати Україну від нацизму. Серед них були архівісти Миколаївського обласного державного архіву, які працювали до і після війни у цьому закладі.

Михайло Сергійович Лунін - народився у 1903 р. у с. Пересуха Малоархангельського повіту Орловської губернії у родині селян-бідняків. У 1935-1939 рр. навчався у Харківському бібліотечному інституті, після закінчення якого був направлений до м. Миколаїв. У серпні 1939 - січні 1940 рр. М.С.Лунін працював методистом в обласному лекційному бюро, а з 7 січня 1940 р. - старшим науковим співробітником Миколаївського облдержархіву³. Під час роботи у Миколаївському обласному державному архіві Михайло Сергійович добре освоїв науково-видавничу роботу, був дисциплінованим робітником⁴. У квітні 1941 р. М.С.Лунін був призначений начальником архівного відділу УНКВС по Миколаївській області⁵, а влітку 1941 р., коли розпочалася війна, пішов добровільно на фронт та загинув під час бойових дій⁶.

Теодор Нафтулович Рубінштейн - народився 1920 р. у Миколаєві. У 1941 р. закінчив філологічний факультет Миколаївського педагогічного інституту за спеціальністю «Викладач російської мови та літератури». Коли розпочалася війна, добровільно пішов на фронт, був поранений. Нагороджений медалями «За оборону Москви», «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» та ін.⁷ З 5 липня 1944 р. по 1 травня 1947 р. працював директором Миколаївського облдержархіву. З його приходом в архіві розпочалась робота щодо прийому та упорядкування документальних матеріалів. Нацисти завдали установі великої шкоди: вивезли багато цінних фондів (у тому числі фонди німецьких колоній), а також обладнання. Всього було знищено та вивезено до Німеччини 102552 од. зб. Документи, що зберігалися в райдержархівах, архівах установ та підприємств за 1931-1941 рр. були майже повністю знищені. Під керівництвом Н.Р.Рубінштейна до кінця 1944 р. було упорядковано 24 фонди - 24681 од. зб., а також проведено інвентаризацію довідкової літератури. Протягом 1946 р. до архіву надійшло 164 фонди - 9698 од. зб.⁸ У подальші роки Т.Н.Рубінштейн працював директором Миколаївської обласної дитячої туристсько-екскурсійної станції, а з 1951 р. - на педагогічній роботі у школах м.Миколаїв. Помер у 1970 р.

Шнеєр Самар'євич Людковський - народився 23 липня 1923 р. у м. Сновськ (нині м. Щорс Чернігівської області). Влітку 1941 р. вступив до Ленінградського артилерійського училища, потім закінчив курси підвищення кваліфікації командно-технічних кадрів. З липня 1942 р. він на передовій. Спочатку воював на Північно-Західному, а згодом на одному із Прибалтійських фронтів. Нагороджений орденами: «Красного знамени», «Отечественной войны» 2-й ст., медаллю «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» та ін.

Відразу після демобілізації у 1946 р. вступив до історичного факультету Київського державного університету, який закінчив у 1951 р. і був направлений на роботу до Миколаївського обласного державного архіву, який очолив наступного року.⁹ У 1950-ті роки в країні назріла необхідність проведення архівної реформи. Провідником цієї реформи в Миколаївській області став Ш.С.Людковський. Зміни почалися з перебудови роботи архіву

у галузі експертизи цінності та комплектування. У 1960 р. були введені в чинність «Примірні списки установ, підприємств і організацій, матеріали яких підлягають і не підлягають прийому на державне зберігання». Керуючись ними, працівники архіву визначали установи - джерела комплектування архіву. Удосконалювався обліковий і науково-довідковий апарат архіву: проводилось звіряння облікових документів, до них вносились зміни, здійснювалась науково-технічна обробка найбільш інформаційних фондів. У 1966 р. під редакцією Ш.С.Людковського вийшов путівник «Миколаївський обласний державний архів» (К., 1966).

1962 р. спеціалісти архіву розпочали каталогізацію документів. Вже наприкінці 1960-х років була створена система каталогів архіву, яка включала систематичний, географічний та іменний каталоги. У 1973 р. створений каталог фотодокументів, а 1976 р. - каталоги кіно- і фонодокументів. Всі ці роботи велись під керівництвом Шнеєра Самар'євича. Каталогізації він приділяв особливу увагу: особисто перевіряв картки, заведені в каталог, давав вказівки та консультації працівникам щодо впровадження нової схеми систематизації архівної інформації.

У більшості установ, організацій і підприємств області документи з 1944 р. знаходились в неупорядкованому стані, а це призводило до великих їх втрат. Для упорядкування документів в установах у 1967 р. була створена спеціальна госпрозрахункова група. Але упорядковані документи в облдержархів тривалий час не надходили через відсутність вільної площі для їх розміщення. Тому Шнеєр Самар'євич Людковський поставив питання перед керівництвом області про будівництво нового будинку для архіву. 31 грудня 1970 р. був введений в експлуатацію новий будинок облдержархіву по вул. Театральна, 43 (сучасна вул. Васляєва), проектна місткість сховищ якого складала 1, 2 млн. одиниць зберігання. Передислокацію документів колектив держархіву здійснив за два тижні. При цьому не припинялась робота читального залу. Вже через три місяці колектив архіву закінчив розміщення матеріалів на стелажах. З аналізом роботи архіву у новому приміщенні директор виступав в пресі та на радіо.

Ш.С.Людковський велику увагу приділяв раціональному розміщенню документальних матеріалів у сховищах. Йому довелося довго боротися, відстоюючи принцип розміщення документів у сховищі за порядком номерів фондів і нумерацією фондів за надходженням, а не за галузевою схемою розміщення, як вимагало керівництво Головархіву України. Директор облдержархіву склав доповідну записку «Про способи розміщення архівних фондів у сховищах», в якій проаналізував обидва принципи і довів свою правоту.

1971 р. розпочалося інтенсивне комплектування облдержархіву документами установ, організацій і підприємств, районних і міських архівів, а також документами особового походження. Значно збільшилось надходження фотодокументів, комплектування якими архів розпочав ще 1960 р. У середині 1970-х років почалося комплектування держархіву кіно- і фонодокументами. Ш.С.Людковський інтенсивно розробляв принципи комплектування архіву, відпрацьовував технологію роботи експертно-перевірної комісії. З результатами своїх досліджень він неодноразово виступав у періодичній пресі, на семінарах, нарадах, конференціях. Багато статей Ш.С.Людковського з архівної справи публікувалось у журналі «Архіви України». У зв'язку з тим, що кількість справ в архіві перевищила 500 тисяч, облдержархів з 1 серпня 1975 р. провів реформування кадрової структури. Були створені два відділи - зберігання, обліку і науково-довідкового апарату та використання і публікації документів, а також лабораторія з мікрофільмування і реставрації документів, що сприяло кращій організації праці в архіві.

Інтенсивне комплектування архіву документами сприяло більш широкому їх використанню. У періодичній пресі впродовж 1971-1975 рр. працівники архіву опублікували 132 статті, організували 17 радіо - і телепередач, 17 виставок документів та фотовітрин, прочитали 163 лекції, підготовлені за документами архіву. Найбільш енергійно на цій ниві працював Шнеєр Самар'євич. Він був секретарем редакційної колегії обласної газети «Південна правда». Прес-конференції журналістів директор організував у приміщенні держархіву, де не тільки виступав перед журналістами, а й демонстрував унікальні історичні документи. У 1970-х та на початку 1980-х років Ш.С.Людковський часто публікував статті з використання документів, в яких виступав і як архівіст, і як краєзнавець. В своїх пошуках дослідник особливу увагу приділяв революційним подіям та історії Миколаївщини періоду визвольних змагань (1917-1921 рр.). Він є автором двох книг з цієї тематики.

Дбав Шнеер Самар'евич Людковський і про заходи щодо поліпшення умов зберігання документів. У 1978 р. була введена в експлуатацію система кондиціонування повітря з холодильними установками, що сприяло встановленню в сховищах оптимального температурно-вологісного режиму. Лабораторія поповнилась новим обладнанням і апаратурою: були придбані фотоапарати, магнітофон, установка для мікрофільмування документів і склеювальний напівавтомат. Тоді ж архів приступив до роботи зі створення фонду копій особливо цінних документів.

1 квітня 1981 р. на базі колишньої госпрозрахункової групи архівного відділу облвиконкому при держархіві області був створений відділ відомчих архівів, комплектування та експертизи цінності документів. 9 липня 1982 р. рішенням виконкому Миколаївської обласної Ради народних депутатів затверджено «Положення про Державний архів Миколаївської області». Були утворені дирекція і науково-методична рада держархіву, які очолив Ш.С.Людковський. У зв'язку з передачею 1983 р. архівним відділом облвиконкому відомчих архівів під контроль держархіву області в ньому була організована група комплектування, експертизи цінності та відомчих архівів. У підконтрольних установах держархів області почав проводити перевірки стану діловодства та архівної справи.

З 1983 р., вийшовши на пенсію, Ш.С.Людковський працював старшим науковим співробітником держархіву. Готував до публікації збірник документів та матеріалів «Николаеву - 200 лет», але коли збірник вийшов прізвище Людковського було надруковано в траурній рамці. Помер він 13 лютого 1987 р. на 64-у році життя, незадовго до смерті був нагороджений нагрудним знаком «Відмінник архівної справи». Пам'ять про Ш.С.Людковського жива не тільки в стінах Державного архіву Миколаївської області, а й у всьому Миколаєві⁹.

На зберіганні у держархіві області знаходиться особовий фонд Ш.С.Людковського (Ф. Р-5788), де є рукописи його книг та статей з історичного краєзнавства та архівної справи, фотокопії документів, індивідуальні та групові фотографії.

Ігор Олександрович Биченков - народився 19 лютого 1924 р. у с. Вороновське Усть-Кубїнського району Вологодської області у родині селянина.

У 1942-1969 рр. служив у лавах Радянської армії (з 1944 р. - у прикордонних військах). У 1943-1944 рр. брав участь у бойових діях на Західному та 3-му Білоруському фронтах. Інвалід війни; був нагороджений орденом «Отечественной войны» 1-й ст.; медалями: «За боевые заслуги» (двома), «За отличие в охране государственной границы СССР», «За мужество в охране государственной границы Украины» та ін.

У 1946 р. Ігор Олександрович закінчив прикордонне військово училище, 1962 р. - історичний факультет Кримського педагогічного інституту (м. Сімферополь). У 1970-1986 рр. працював у Державному архіві Миколаївської області, довгий час очолював відділ інформації, публікацій та наукового використання документів. Автор численних публікацій у періодичній пресі з краєзнавчої тематики, виступав на краєзнавчі теми у трудових колективах, школах, на радіо та телебаченні. І.О.Биченков - один із упорядників збірок документів і матеріалів та путівника по держархіву області, виданих у 1972-1990 рр. Довгі роки вів дослідницьку роботу з історії прикордонних частин та підрозділів, які в різний час дислокувались на Миколаївщині¹⁰.

І.О.Биченков - автор книги «Пограничники в боях за Родину. Документальный очерк» (перше видання - 2007 р.; видання друге, доповнене - Николаев, 2012. - 56 с). На зберіганні у держархіві області є особовий фонд І.О.Биченкова (Ф. Р-6076), де зберігаються рукописи та ксерокопії його статей, біографічні матеріали, нарис «Прикордонники у боях за Батьківщину» (комп'ютерна верстка 2007 р.), індивідуальні і групові фотографії.

Богомолів Микола Федорович - народився 8 листопада 1923 р. у с. Малосолене Вознесенського району Миколаївської області. У 1941 р. закінчив середню школу у с. Жовтневе (нині м. Миколаїв). Під час окупації області нацистами Микола Федорович працював у трудовій громаді за місцем народження. З червня 1944 р. у лавах Радянської Армії, брав участь у боях з нацистами на території Польщі та Німеччини у складі 1099-го полку 326-ї стрілецької Рославльської дивізії 2-го Білоруського фронту (був командиром стрілецького відділення).

Після демобілізації працював на різних роботах, заочно закінчив у 1957 р. Миколаївський педагогічний інститут. Багато років працював старшим вихователем спецшколи та школи-інтернату для слабочутних дітей у м. Миколаїв, а з вересня 1984 р. по грудень 1987 р., вже перебуваючи на пенсії, - архівістом держархіву області. У 1997 р. Микола Богомолов був прийнятий до лав Спілки журналістів України.

Нагороджений орденами: «Отечественной войны» 2-ї ст., у 1999 р. - «За мужність» 3 ст.; медалями: «За отвагу», «За боевые заслуги», «За взятие Кенигсберга», «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» и др.¹¹

М.Ф.Богомолов - автор низки книг¹². У держархіві області є його особовий фонд (Р-5956), де зберігаються книги, документи біографічного характеру, у тому числі і спогади, рукописи, вирізки статей із газет, документи та матеріали з історії м. Вознесенськ, групові та індивідуальні фотодокументи.

Міющенко Віктор Олександрович - народився 10 серпня 1927 р. у с. Сокор Вязовського району Саратовської області. У 1943 р. добровільно був зарахований курсантом Соловецької школи юнг, після закінчення якої брав участь у бойових діях Другої світової війни на Північному флоті. Нагороджений орденом «Отечественной войны» 2-ї ст., медалями: «Ушакова», «За боевые заслуги», «За оборону Советского Заполярья», «За победу над Германией в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» та ін.

Після закінчення Другої світової війни В.О.Міющенко продовжував службу у лавах Військово-Морського флоту на різних посадах. У 1954 р. закінчив 2-е Військово-Морське політичне училище у м. Київ, а у 1966 р. державний юридичний інститут у м. Саратов. У 1954-1974 рр. проходив службу на кораблях Чорноморського флоту, капітан 1-го рангу.

Після демобілізації В.О.Міющенко з січня 1974 р. по лютий 1991 р. працював науковим співробітником Миколаївського обласного партійного архіву (з серпня 1991 р. - Державний архів Миколаївської області). Працюючи у партархіві, неодноразово публікувався у місцевій періодичній пресі, військовий історик, один із укладачів збірок документів та матеріалів за період 1984-1990 рр. (у тому числі ювілейного збірника «Николаеву - 200 лет»). У 1989 р. В.О.Міющенко разом з В.Р.Ліфановим видали книгу до 200-річчя міста: «Николаев: 1789-1989. Страницы истории: Справочник». (Одесса: Маяк, 1989. - 168 с.). У 1991-1995 рр. В.О.Міющенко працював відповідальним секретарем редакційної колегії тому «Зводу пам'яток історії та культури по Миколаївській області». Помер у 1995 р.¹³

Вічна пам'ять архівістам Державного архіву Миколаївської області - героям Другої світової війни.

¹ Людковський Ш., Степаненко М. З історії архівного будівництва на Миколаївщині // Архіви України. - 1968. - № 3. - С.31-32.

² Державний архів Миколаївської області (ДАМО). - Ф. П-9. - Оп. 1. - Спр. 11. - Арк. 3.

³ ДАМО. - Ф. Р-1002. - Оп. 2. - Спр. 62. - Арк. 2, 3-зв.-4.

⁴ ДАМО. - Ф. Р-982. - Оп. 1. - Спр. 58. - Арк. 4; Спр. 95. - Арк. 1.

⁵ ДАМО. - Ф. Р-1002. - Оп. 2. - Спр. 61. - Арк. 1.

⁶ ДАМО. - Ф. Р-982. - Оп. 3. - Спр. 50. - Арк. 4.

⁷ Николаевцы. Энциклопедический словарь. - Николаев, 1999. - С. 231, 288.

⁸ ДАМО. - Ф. Р-982. - Оп. 3. - Спр. 43. - Арк. 41; Спр. 46. - Арк. 24.

⁹ Левченко Л.Л., Огорокова Л.І. Шнеер Самар'евич Людковський - краєзнавець, історик-архівіст, громадський діяч // Еврейское население на Николаевщине: Сборник документов и материалов / Государственный архив Николаевской области. - Т. 2. - Николаев, 2004. - С. 32-38.

¹⁰ ДАМО. - Ф. Р-6076. - Оп. 1. - Спр. 1. - Арк. 1-2.

¹¹ ДАМО. - Ф. Р-5956. - Оп. 1. - Спр. 1. - Арк. 6-зв; Спр. 66. - Арк. 1-2.

¹² Богомолов М.Ф. Гроза над Прибужьем. - Одесса, 1995. - 528 с.; От Прибужья до Эльбы. - Николаев, 1998. - 421 с.; Зенитчики. - Николаев, 2000. - 300 с.; Дети на обочине. - Николаев, 2005. - 714 с.; А годы летят... Сб. стихов. - Николаев, 2006. - 208 с.; По местам боевой молодости. - Николаев, 2008. - 32 с.; Вознесенск. Историко-краеведческий очерк с древнейших времён до наших дней. - Николаев, 2009. - 168 с.

¹³ ДАМО. - Ф. П-7. - Оп. 91. - Спр. 519.